

VOTUM

over en besvarelse af Selskabets prisopgave

1970-71

Ved indleveringsfristens udløb den 1. september 1971 var der indkommet en besvarelse af den prisopgave, som Selskabet udskrev i 1970 over emnet: »Det teologiske fakultets historie 1860–1900, med særligt henblik på debatten om fakultetets eksistensberettigelse«.

*

Afhandlingen, der er indsendt under mærket »Theodorus«, omfatter 179 maskinskrevne sider i A 4 format, hvortil kommer bilag, noter og fortegnelser over trykte og utrykte kilder samt litteratur, omfattende yderligere 73 sider.

I indledningen (1–5) omtales den hidtidige forskning (en række bidrag fra P. G. Lindhardt og A. Pontoppidan Thyssens disputats), hvorefter forf. giver en kort redegørelse for kildematerialet; den lover godt for afhandlingen, idet forf. både demonstrerer overblik over kilderne og klar bevidsthed om, på hvilke punkter disse ikke er blevet udnyttet i ønskeligt omfang. Endelig sættes det som et mål for undersøgelsen at tage stilling »til P. G. Lindhardts tese om fakultetets omdannelse til et »menighedsfakultet« (p. 4).

1. Hovedafsnit, »Fakultetet som læreanstalt« (6–50), behandler fakultetets historie, med særligt henblik på de for professorer, studenter, embedseksamen og de teologiske grader gældende retsregler. Desuden gennemgås de teologiske fag i forhold til den givne undervisning og de anvendte lærebøger. En stor del af materialet til denne, for løsningen af den stillede opgave absolut nødvendige fremstilling, er naturligt nok hentet i Matzens retshistorie og Goos' retsregler og rummer således intet nyt, men da vi ikke før har haft en samlet redegørelse må den her forelagte alligevel anses for særdeles værdifuld. Størst interesse knytter sig til afsnittet om de teologiske studenter (13–24), hvor forf. har ydet en selvstændig og fortjenstfuld indsats. Et stort statistisk materiale til belysning af

tilgang til fakultetet, studenterbestand og kandidattal er indsamlet og opstillet i bilagene, og forf. har undersøgt det numeriske forhold mellem det teologiske fakultet og de øvrige fakulteter (bilag 1-4, II pp. 2-5). Endnu vigtigere er dog undersøgelsen af den sociale rekruttering til fakultetet (bilag 5, II pp. 6-19, jfr. I, 15-17). Forf. har gennemgået samtlige bevarede petita fra perioden, i alt 1841, med det formål at få et overblik over studenternes sociale og kulturelle baggrund og således kunne vurdere holdbarheden i P.G.Lindhardts bemærkninger om indtrufne ændringer i århundredets sidste fjerdedel. Forf. kan ved sin undersøgelse bekræfte, at sådanne forandringer har fundet sted, og har således bestyrket en opfattelse, som allerede ud fra mere almene betragtninger havde sandsynligheden for sig. Der er god grund til at rose, at forf. har påtaget sig dette anstrengende og meget tidkrævende arbejde.

2. Hovedafsnit, »De teologiske professorer 1860-1900« (51-96), består af korte biografier af samtlige 12 professorer i tidsrummet. Selv om forf. synes klar over, at han her kun i begrænset omfang kan yde noget selvstændigt, idet han f.eks. afstår fra en almen omtale af professorernes produktion og holder sig til deres syn på forholdet mellem teologi og kirke som det, der især er af betydning for opgavens løsning, kan det kloge forbehold dog ikke skjule, at biografierne som regel er for tynde og karakteristikken i flere tilfælde usikker. Det skal ingenlunde bebrejdes forf., at han ikke har haft tid og kræfter til at give en grundig, kritisk redegørelse, men på denne baggrund havde han nok stået sig ved helt at undlade biografiske skildringer. Medens forf. med hensyn til professorernes teologiske standpunkter og problematik ikke har erhvervet sig en selvstændig mening, men synes at have sammenstykket sine betragtninger fra andenhånds kilder (Dansk biografisk Leksikon!) – f.eks. er han næppe klar over, hvilken rolle debatten om D.F. Strauss har spillet for C.E.Scharling – forholder det sig anderledes med den i dette hovedafsnit leverede redegørelse for professorernes ansættelse; det materiale, som findes i fakultetets dekanatspapirer og samtidig brevskrivning, har også tidligere været udnyttet, men forf.s brug af det beror på en grundig, selvstændig bearbejdelse, som i flere tilfælde fører til en fyldigere fremstilling, end vi hidtil har haft. Især bør afsnittet om J.A.Bornemann fremhæves; her er fremdraget nyt materiale og, som forf. påpeger, endnu mere kan muligvis findes.

Skønt de to første hovedafsnit kan kritiseres, må de siges at dan-

ne et rimeligt og i store træk tilstrækkeligt grundlag for tredie og sidste hovedafsnit, hvortil den største interesse naturligvis knytter sig: »Debatten om fakultetets eksistensberettigelse« (97-179).

I kritik af opgavens formulering betoner forf., hvad han i afhandlingen senere dokumenterer, at om »eksistensberettigelse« er der egentlig kun tale i »den moderne positivismes« kamp mod fakultetet, medens vækkelserne ikke ville fakultetet til livs, kun have det ændret i kirkelig retning (p. 97 f.). Da imidlertid det sidste også angår fakultetet i dets daværende skikkelse, vælger han at forstå opgaven som omfattende »sådanne debatter, der direkte eller indirekte angår en antastelse af eller et forsvar for de eksisterende rammer, i hvilke det teologiske studium var henlagt« (p. 97). Ud fra denne bestemmelse behandles først »Det teologiske fakultet og vækkelserne« (99-148). Forf. begynder med en fortrinlig og indgående skildring af kampen for en eksamenskommission. Med rette ser han i denne kamp den grundtvigske bevægelses forsøg på at bryde fakultetets præsteuddannelsesmonopol, medens fakultetet på sin side pukkede på videnskabeligheden, hvorved forholdet mellem fakultet og vækkelse forværredes.

Derefter behandles Rasmus Nielsens forhold til fakultetet og til grundtvigianerne. Denne fremstilling, som samler sig om striden om tro og viden i 1860'erne, hører afgjort til de svagere i afhandlingen, men det må indrømmes, at det også er meget vanskeligt at skildre Rasmus Nielsens position. Langt bedre er det følgende afsnit, »Debatten om præsteuddannelsen«, hvor forf. med skønsomhed har fremdraget de vigtigste synspunkter, herunder også Indre Missions deltagelse i sammenhæng med Bibelkritikken. Det betones med rette, at IM på dette tidspunkt i og for sig ikke havde tanker om at opstille et alternativ til fakultetet i form af en anden præsteuddannelse, men man kunne i denne forbindelse have ønsket opgøret mellem fakultetet og IM indsat i den større sammenhæng hvori det hører hjemme: striden mellem IM og Københavns IM. Derimod har forf. et klart blik for, hvorledes mistilliden mellem vækkelsesretningerne indbyrdes sammen med fakultetets kursændring under Peder Madsens og Fredrik Nielsens førerskab efterhånden mindskede faren fra denne kant. Dermed er vi beredt til det næste kapitel, »Fakultetet og den moderne positivisme« (149-171).

Forf. giver her en fortræffelig skildring af A.C. Larsens og Adolph Steens angreb på fakultetet og de diskussioner, disse angreb gav

anledning til. Det betones, at hverken Larsen eller Steen frembød en egentlig fare. Begge trak sig ud af kampen, og virkelig støtte fik de ikke fra anden side. De to angribere er først og fremmest interessante som symptomer, men de har formentlig medvirket til den kursændring i fakultetet, som fra slutningen af 1870'erne knyttede det nærmere til »menigheden«.

Selv om skildringen af A.C.Larsens og Steens stridigheder med fakultetet er fuldt ud tilfredsstillende, er de behandlet tidligere, og en væsentlig større interesse knytter der sig til det følgende kapitel, »Fakultetet mellem Højre og Venstre« (172-175), hvor forf. på overbevisende måde sætter fakultetets forgæves anstrengelser for at udvide lærerstaben, så at den bedre kan betjene det stærkt voksende studentertal, i forbindelse med den politiske magtkamp: medens Højre måtte betragte Universitetet og ikke mindst det teologiske fakultet som en stabiliserende faktor, så Venstre med mistillid på den ufolkelige, akademiske uddannelse. Disse synspunkter fortjener i høj grad opmærksomhed og kunne sikkert uddybes yderligere. Forf. peger på, at professorerne på denne baggrund ikke bør have hele skylden for, at fakultetet ikke slog til i denne periode, hvilket sikkert er rigtigt, men på den anden side nævner han også, at professorernes kirkelige aktivitet i Folketinget anvendtes som argument mod nye professorater. Det ser altså ud til, at fakultetets kirkelige engagement politisk set kunne give bagslag, fordi det afslørede den uklarhed i synet på fakultetets forhold til henholdsvis »videnskab« og »kirke«, som karakteriserer den Madsenske æra. Det havde været værdifuldt, hvis forf. her eller i anden sammenhæng havde givet en oversigt over de kirkelige hverv, de enkelte professorer varetog. Men selv uden en sådan undersøgelse er dette afsnit overordentlig bemærkelsesværdigt.

I nogle »afsluttende bemærkninger« (176-179) sammenfattes resultatet af undersøgelsen. Det fremhæves, at den har bekræftet tesen om fakultetets omdannelse til et »menighedsfakultet«. I tilknytning hertil gør forf. de forskellige gruppers stilling til fakultetet op, peger på, at den største fare i denne periode udgjordes af kampen for en eksamenskommission, og betoner, at fakultetet efter denne kamp skiftede kurs, idet det fra at understrege sin videnskabelige opgave gik over til at lægge vægten på den kirkelige, til skade for den videnskabelige kvalitet, som yderligere led under den betydelige tilgang af »almuestuderenter«, der kun ønskede hurtigst muligt at få mulighed for at søge præsteembede.

Skønt visse afsnit af denne afhandling er mindre dybtgående og andre næppe når ud over, hvad man kan finde i de gængse håndbøger, må det som helhed siges, at forf. har et godt og fortroligt forhold til sine kilder, ligesom han i almindelighed pålideligt refererer de mange større og mindre skrifter, han har gennemgået. Selv om gentagelser ikke helt har kunnet undgås, især på grund af professorbiografierne, er afhandlingen veldisponeret. Det må påskønnes, at forf. selv er klar over, at visse dele af kildematerialet kunne udnyttes mere, end han har haft tid til. Stort set er det brugt dygtigt og med sans for det opnåelige inden for den tid, som stod til rådighed. Netop på denne baggrund undrer det, at forf. p. 51 erklærer, at J.C.Jacobsen ikke har noget arkiv, skønt dette findes på Det kgl. Bibliotek (Ny kgl. Saml. 4°. 3836). Kendskabet til de trykte kilder synes næsten udtømmende; dog savner man enkelte småskrifter, f.eks. »Foreløbig et Par Ord om det theologiske Studiums nærværende Tilstand. Af en Frihedsven« (1856), som ville have været nyttigt til belysning af Bornemann-sagen, men også til en almen skildring af studenternes holdning til fakultetet.

Skulle man nævne et område, man gerne havde set mere indgående skildret, måtte det formentlig netop være studenternes forhold til universitetet og deres studieforhold i det hele taget. Her havde forf. sikkert kunnet hente hjælp i Steenstrups »Det theologiske Studium ved vort Universitet« (1848). Det fremgår ikke, i hvor høj grad forf. er klar over, at utilfredsheden med studieforholdene var almindelig og ikke blot fandtes blandt teologerne. Med hensyn til de grundtvigske students mistillid til fakultetet havde muligvis en nærmere undersøgelse af eksamensprotokollerne kunnet vise, om f.eks. mistanken mod Clausen for med forkærlighed at fremdrage grundtvigske kontroversspørgsmål var berettiget. Det bør dog fremhæves, at disse ønsker ikke udtrykker egentlige mangler ved afhandlingen, men snarere fremkaldes af overbevisningen om, at forf. ville have været i stand til at opfylde dem.

Medens forf. således har løst den stillede opgave i den forstand, at han i det store og hele har fremdraget de relevante kilder, trykte og utrykte, og tolket dem dygtigt, mærker man, at hans viden ikke strækker sig langt ud over det tidsrum, opgaven omhandler. Således må man forklare sig de fejl i enkeltheder, som hist og her forekommer. Forf. forveksler J.P.Bang med F.E.Torm (p. 7) og H.C.Ørsted med A.S.Ørsted (p. 27). Han nævner A.G.Rudelbachs forhold til fakultetet i 1848 og mener, at han kan anses for

grundtvigianer på dette tidspunkt (p. 100). Han omtaler fakultetets pjece om det teologiske studium fra 1831, men ikke den let omarbejdede udgave fra 1838 (p. 30). Der er ingen grund til med forf. at undre sig over, at Universitetsfundatsen af 1539 ikke rummer nogen forpligtelse på Confessio Augustana, som på dette tidspunkt endnu ikke spillede nogen afgørende rolle (p. 10). Forf. synes også at overvurdere betydningen af religionsfrihedens indførelse 1849, når han mener, at den medførte en ændring af fakultetets funktion som rådgiver for regeringen, og at fakultetet dermed befriedes for al konfessionel bundethed (p. 11, jfr. p. 22. Først i 1872 ophævedes konsistoriums forpligtelse på Augustana). Af andre enkeltheder kan nævnes den vildfarelse, at Peder Madsen skulle have holdt sine studenteraftener på Vedbygaard og ikke i København (p. 83), ligesom forf. ikke ses at have dokumenteret, at Sthyr i 1887 skulle have søgt sin afsked, før han havde sikkerhed for at blive udnævnt til biskop (p. 86).

Imidlertid er dette småting, som ikke kan overskygge indtrykket af gennemgående pålidelighed. Det bør også fremhæves, at forf. har evnet at give en klar fremstilling, som aldrig lader læseren i tvivl om, hvad han mener, og sjældent om, på hvilket grundlag han har nået sin opfattelse. Disse store fortrin, som i forbindelse med den klare disposition, det nydelige manuskript og den dygtige beherskelse af kildematerialet gør det til en fornøjelse at læse denne afhandling, kan desværre ikke skjule betydelige mangler i sprogbehandlingen. Fornøjelsen er ikke ublandet, idet forf., der iøvrigt slet ikke synes at have læst korrektur (trykfejlene når op på et højt, formentlig 4-cifret tal), ustandselig på den grusomste måde forsynder sig mod dansk grammatik og syntaks. Han røber her en usikkerhed, som står i ejendommelig kontrast til afhandlingens dygtighed og klarhed iøvrigt.

Alle fortrin og mangler taget i betragtning må vi mene, at afhandlingen så vidt imødekommer de ønsker, der var udtrykt i opgavens ordlyd, at vi ikke nærer betænkeligheder ved at indstille forf. til Selskabets prisbelønning.

Leif Grane

P. G. Lindhardt

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være stud. mag. *Knud B. Christoffersen*, København, som fik førsteprisen overrakt ved en højtidelighed på Institut for kirkehistorie den 5. maj 1972.